

KRONIKA NAUKOWA

Konferencja naukowa dla uczczenia 60. rocznicy utworzenia Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku i 80. rocznicy powołania Instytutu Badania Najnowszej Historii Polski im. Józefa Piłsudskiego w Warszawie

12 czerwca 2003 r. na Zamku Królewskim zorganizowano konferencję naukową dla uczczenia 60. rocznicy utworzenia Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku i 80. rocznicy powołania Instytutu Badania Najnowszej Historii Polski im. Józefa Piłsudskiego w Warszawie. Organizatorami sesji byli: Towarzystwo Przyjaciół Instytutu Józefa Piłsudskiego Zagranicą w Warszawie, Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, Instytut Józefa Piłsudskiego w Londynie, Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa oraz Dyrekcja Zamku Królewskiego w Warszawie. Konferencji towarzyszyło otwarcie okolicznościowej wystawy poświęconej Instytutom w Nowym Jorku i Londynie.

Przybyłych gości zagranicznych i krajowych, między innymi Jadwigę Piłsudską-Jaraczewską, Jana Turskiego – szefa Urzędu do spraw Kombatantów, Darię Nałęcz – dyrektora Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, profesora Zbigniewa Wójcika, Witolda Kuleszę oraz Michała Jagiełłę – dyrektora Biblioteki Narodowej, powitała Danuta Cisek – wiceprezes Zarządu Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku – oraz dr Andrzej Krzysztof Kunert.

D. Cisek przedstawiła historię powstania Instytutu w Nowym Jorku. Zwróciła ona uwagę na zasoby archiwalne i biblioteczne placówki. Posiada ona bowiem zbiór ponad 40 tys. woluminów, 20 tys. fotografii oraz około 800 map wojskowych. Instytut organizuje w Nowym Jorku wystawy, odczyty i spotkania z Polonią amerykańską, a swą działalność opiera na pracy wolontariuszy.

Krzysztof Münnich – Sekretarz Generalny Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie – zaprezentował działalność tej instytucji. Przypomniał, iż Instytut ukonstytuował się w 1947 r. i podejmuje zadania przedwojennego Instytutu Józefa Piłsudskiego w Warszawie.

Jednocześnie Instytut odwiedza wielu Polaków, między innymi polityków, studentów, turystów oraz historyków.

Cykl referatów rozpoczęło wystąpienie mgr. Marka Gałęzowskiego (Warszawa) nt. *Wacław Lipiński – założyciel i dyrektor Instytutu Józefa Piłsudskiego w Warszawie*. Gałęzowski przedstawił postać jednego z inicjatorów powołania Instytutu J. Piłsudskiego w Warszawie. W. Lipiński brał czynny udział w walkach z bolszewikami w 1920 r., a od 1927 r. rozpoczął karierę naukową. We wrześniu 1939 r. objął funkcję szefa propagandy Dowództwa Obrony Warszawy. W czasie okupacji niemieckiej czynnie zaangażował się w działalność niepodległościową. W 1947 r. aresztowany przez komunistyczne władze bezpieczeństwa, został zamordowany w 1949 r. w więzieniu we Wronkach.

Profesor dr hab. Paweł Samuś (IH UŁ) wygłosił referat: *Walery Sławek jako współzałożyciel Instytutu Józefa Piłsudskiego w Warszawie*, prezentując sylwetkę jednego z najwybitniejszych działaczy niepodległościowych. Przedstawił konspiracyjną działalność W. Sławka oraz jego zaangażowanie polityczne po odzyskaniu niepodległości przez Polskę. Sławek był bliskim współpracownikiem J. Piłsudskiego, jednocześnie twórcą Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem oraz liderem tzw. pułkowników. Należał również do inicjatorów założenia Instytutu Badań Historii Najnowszej w Warszawie.

Doktor Janusz Cisek (Stalowa Wola) przedstawił temat: *Geneza powołania Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku i postać prof. Wacława Jędrzejewicza*. Autor przybliżył sylwetkę Jędrzejewicza, jednego z założycieli Polskiej Organizacji Wojskowej, w 1939 r. organizatora transportu Funduszu Obrony Narodowej do Paryża, a później pierwszego dyrektora Instytutu J. Piłsudskiego. Jędrzejewicz widział potrzebę stworzenia odpowiedniego zaplecza politycznego i finansowego dla działalności w środowisku Polonii amerykańskiej. Jednocześnie był autorytetem moralnym i politycznym.

Środowisko założycieli Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku było tematem wystąpienia dr. Andrzeja Krzysztofa Kunerta (Warszawa). Referent podkreślił w nim, iż powstanie Instytutu było wspólną inicjatywą piłsudczyków przybyłych do Stanów Zjednoczonych w czasie II wojny światowej oraz miejscowych (amerykańskich). Jednocześnie zbieżność celów politycznych zintensyfikowała ich działalność. Do aktywnych działaczy należeli między innymi: M. Węgrzyk – wydawca czasopisma „Nowy Świat”, J. Januszewski – wydawca „Dziennika Polskiego” oraz major H. Floyar-Rajchman.

Jako ostatni w pierwszej części konferencji wystąpił dr Piotr Semków (IPN Gdańsk) z referatem pt.: *Marian Chodacki*

(1898–1975). *Żołnierz, dyplomata, emigrant*. Zaprezentował w nim postać legionisty, absolwenta Wyższej Szkoły Wojennej, oficera Oddziału II Sztabu Generalnego. Chodacki był również attaché wojskowym w Finlandii, Szwecji, a od 1932 r. pracownikiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Pełnił funkcję charge d'affaires w Pradze, a od 1936 r. był Komisarzem Generalnym Rzeczypospolitej w Wolnym Mieście Gdańsku. W 1939 r. Chodacki przedostał się do Francji i został wcielony do 3 Dywizji Piechoty, a od 1943 r. rozpoczął pracę w placówce wywiadowczej w Nowym Jorku. W latach 1949–1951. był dyrektorem Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku.

Drugą część obrad rozpoczął referat mgr. Krzysztofa Langowskiego (Instytut Piłsudskiego w Nowym Jorku) pt.: *Przyszłość obozu piłsudczykowskiego po II wojnie światowej w ujęciu środowiska Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku*. W 1946 r. w środowisku piłsudczykowskim, wywodzącym się z „grupy pułkowników”, pojawiła się koncepcja utworzenia własnej reprezentacji politycznej. Zamierzano powołać kilkuosobowy Komitet Zagraniczny Piłsudczyków w Londynie. W organizacji znaleźć się mieli: M. Dolanowski, W. Bortnowski, J. Łukasiewicz. Celem organizacji miało być realizowanie polityki Józefa Piłsudskiego w odniesieniu do Polski (niepodległość) oraz polityki zagranicznej (państwa Międzymorza). Ostatecznie, mimo długotrwałych przygotowań, Komitet nie powstał.

Doktor Arkadiusz Adamczyk (IH AŚ Piotrków Trybunalski) zaprezentował temat: *Początki działalności Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie we współpracy z Instytutem Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku*. Zazaczył w nim, iż pomiędzy Instytutami w Londynie i Nowym Jorku istniały pewne rozbieżności, wynikające między innymi ze względów politycznych. Nowojorscy piłsudczycy związani byli z przedwojenną „grupą pułkowników”, a londyńscy z lewicą sanacyjną – Związkiem Naprawy Rzeczypospolitej. Kwestia ta uniemożliwiła harmonijną współpracę w działalności publicznej. Pomimo podejmowania wspólnych inicjatyw działacze londyńscy zdecydowali o zerwaniu z podrzędnością wobec bliźniaczej placówki amerykańskiej i prowadzeniu niezależnej działalności naukowej.

Doktor Piotr Kardela (Nowe Miasto Lubawskie) przedstawił wystąpienie pt. *Północno-Amerykańskie Studium Spraw Polskich (1976–1996) jako płaszczyzny aktywności politycznej piłsudczyków w Stanach Zjednoczonych*. Pomysłodawcami stworzenia tej struktury byli prof. Andrzej Ehrenkreutz oraz Czesław Maliszewski. Celem organizacji było między innymi: prowadzenie badań naukowych,

dotyczących życia Polaków w PRL, oraz rzetelne informowanie o tym Polonii amerykańskiej. Prace te miały na celu przeciwdziałać sowie-tyzacji Polski oraz infiltracji agenturalnej prowadzonej między innymi przez Towarzystwo Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”. Organizacja prowadziła również szeroką działalność publicystyczną oraz kolportażową.

Środowisko Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku wobec koncepcji „budowania mostów” pomiędzy PRL a Polonią amerykańską w latach siedemdziesiątych było tematem wystąpienia dr. Sławomira Ceckiewicza (IPN Gdańsk). Autor omówił w nim przełomowy dla środowisk polonijnych w Ameryce okres zbliżenia Polonii do PRL. „Budowanie mostów” to w istocie plan neutralizacji Polonii i emigracji nakreślony przez najwyższe czynniki partyjno-rządowe w Warszawie. Ceckiewicz przybliżył działalność infiltracyjną Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”, które powstało w październiku 1955 r. z inspiracji Moskwy. Podkreślił, iż członkowie Instytutu ostro występowali przeciw współpracy z reżymem komunistycznym w Polsce.

Ostatnim referentem był mgr Paweł Pietrzyk (kustosz Archiwum Państwowego w Łodzi), który przedstawił temat: *Archiwum Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku – historia i stan obecny*. W swoim wystąpieniu zaprezentował zasób archiwalny Instytutu oraz prace związane z jego całkowitą modernizacją. Przeprowadzone skontrum umożliwiło określenie faktycznej wielkości zbiorów archiwalnych, wyrażonych w metrach bieżących i jednostkach archiwalnych. Dane te zostały przeniesione do Systemu Ewidencji Zasobu Archiwalnego (SEZAM) i niebawem zostaną przesłane do Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie. Łącznie w bazie danych znalazły się informacje o 120 zespołach archiwalnych (132,3 mb). Na podstawie ogólnych obliczeń Pietrzyk przypuszcza, iż całość zgromadzonych w Instytucie zbiorów obejmuje ponad 175 mb dokumentów.

Podsumowania obrad dokonał dr K. Kunert. Podkreślił konieczność dalszych badań nad historią najnowszej Polski, dziejami Polonii oraz wykorzystywania materiałów zgromadzonych w Instytucie Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku i Londynie.

Zamknięcia sesji dokonała D. Cisek, podkreślając znaczenie konferencji oraz działalności społecznej siostrzanych Instytutów w Nowym Jorku i Londynie.